

BÁGYONI SZABÓ ISTVÁN Palotás Dezső földi-égi napjai

„Átkozódom és pihenek”

„Az, akinek soha eszébe sem jutott, hogy egy csirke nyakát / valaha is saját kezűleg elvághatná, / lehet költő” – indítja *Asszociáció* című versét Palotás Dezső, majd a következő sorokban – épp ennek ellenkezőjét állítva – szinte minden földi halandóra kiterjeszti eléggé nem méltányolható következtetését. Költő lehet az is, aki e borzadályt (bár időnként bizony „életmentő művel” is lehet) csípőből „borzadva utasítja el”, vagy aki már „rájött, hogy erre a feladatra / nem való”, mint ahogy sokan mások – bizony abból is lehet költő. És a sor folytatható. Például azzal, aki csupán „agressziós ösztöneinek / levezetése céljából vagy memento-moriként” fog versírásba, és így tovább.

Gondolom, az idézett verssorok olvastán többen megöröknyödnének manapság is (mert, ugye, mi a csudát keres a költészet szentélyében a csirkenyak, s még inkább az életet kioltó szerszám!), de ha emlékeztetünk arra, hogy a hetvenes, nyolcvanas évek Erdélyében alighanem több nyesett nyakú versfejre, kicsontozott versláb-
ra bukkant a kíváncsiskodó, mint csibeázalékra, akkor Palotás Dezső elrettentő képeinek védelmére, esetleg további magyarázatára akár fölösleges is kitérnünk.

Most is csupán azért tesszük, hogy egykori kortársunkra és alkotásaira, sajnálatosan hamar befejeződött életművére emlékezvén, szabadasszociációink elindulhassanak.

Költő volt, a javából. A hetvenes esztendőök közepére összesereglett és eléggé sajátos arculattal bíró „harmadik Forrás-nemzedékhez” tartozott, Adonyi Nagy Mária, Gittai István, Markó Béla, Pethő László, Sütő István, Szócs Géza kortársaként. (E rajzáshoz korábban jelentkező kollégákat is odasorol az irodalomtörténet, így Bogdán Lászlót, Ferencz S. Istvánt, Egyed Pétert –, de ehhez fejlődött fel a kötethez később jutott Ágoston Vilmos, Boér Géza, Bréda Ferenc, Cselényi Béla, vagy Egyed Emese is.) El kell mondanunk, hogy ennek a nemzedéknek a tagjait – az egy részünket útjára indító antológián kívül (*Varázslataink*, 1974) – talán csak a formával és renddel (!) való hadakozás újabb lehetőségeinek a megtalálása köti össze. Tette ezt ki-ki a maga helyén és a maga módján. Miközben azt kellett tapasztalunk, hogy a román nemzeti-kommunista hatalom nemzetiség ellenes kultúrpolitikája támadásba lendül minden vonalon: egyetemünk, középiskoláink után lapjaink, könyvkiadóink, művelődési fórumaink lehetetlenné tételével, teljes kiszorításával! Három évtized távolából

látva látszik – és a Palotás életművére visszatekintőben megerősíti a gondolatot –, hogy az előttük járó két Forrás-nemzedék esztétikai-etikai értékei nélkül még az újabban kirajzók legjobbainak sem sikerült volna a hátrányból versekben, könyvekben, magatartásban jelentkező „előnyt kovácsolni”.

Palotás grafikusnak indult, de vonalainak cikázását, bátor némaságát idővel versei, novellái vették át. Első írásai már kész, teljes költői arzenállal bíró művészt sejtettek. Aztán érkeztek a kötetei is: 1979-ben a *Negyedik kívánság*, 1982-ben az *Incidens* – ezek verseket tartalmaznak, majd közvetlen utánuk rövidprózái: *A ház* (1983); *Ég veled, pokol leánya* (1985). A szinte lehetetlen: a tökéletes, árnyék-mentes szabadságot célozta meg. Van valami tizenéves szemtelenség, odamutogatás még a barátai felé is abban, ahogyan *Bűnbeesés után* című négy sorosában mindezt kimondja:

*Ide süssetek,
halk szavú vagányok:
fényes nappal
árnyék nélkül járok.*

Hogy mennyire sikerült neki az „árnyéktalanság”? Bajor Andortól tudom, hogy a szerkesztőségekben álláshoz nem jutó Palotásnak több alkalommal maga járt ki emberhez méltó „posztot”, amit azonban költő barátunk egyszerűen visszautasított, mondván: portásnak szegődött már el egy közeli vállalatához! (Akár innen, e groteszk helyzetből is inspirálódhatott Vásárhelyi Géza – a másik korán eltávozott tehetség –, amikor egyik Palotás-kötetről szóló recenziójában ezt kérdezi: vajon Palotás „meddig ante portas”?... magyarul: meddig kell még a kapukat döngető ifjú tehetségnek az elismerést adományozók portája előtt ácsorognia?)

Nem ismert megalkuvást. Egyik bajtársától, Lakatos Istvántól tudjuk (aki Lippán Palotás Dezsővel együtt részesült az egyetemisták katonai-politikai kiképzésében), hogy költő barátunknak „az irodalmon túl”, a hatalom igen éber tekintetében is sikerült megőriznie a művészet vállalt gerincességét. Lakatos visszaemlékezésében olvassuk: „Sátoros ünnep közelgett, a békét kellett éltetni, akkori kondukátorunk erre különös figyelmet fektetett. Dezsőtől, aki grafikus végzettségű volt, a békeóhajt szuggesztíven, lélekrendítően kifejező grafikát rendeltek... Elkészült a mű, a terem kidíszítve várta a bemutató napját. Előtte, szombat este a politikai tiszt a bizalmasait berendelte a kaszárnya dísztermébe. A látvány *lenyűgöző* volt, fő helyen Palotás grafikája: vassisakos katona, arca robbanás előtti kézigránáthoz hasonlatos, szájából repeszek, fémszilánkok röppentek szét: *Pace, Pax, Mir* s

egy parányi *Béke* felirattal. Az őrnagy csendesen, de nagyon nyomatékosan mondott „szakvéleményt”: szép, szép, nagyon szép... akarjuk mi a békét, de nem épp ennyire. A rajz papírkosárban végezte.”

Íróembernek Erdélyben sincs pénze. Úgy tűnt fel nekünk, hogy Palotást istenigazából nem nagyon érdekelte a pénz. Ha sörre vagy borra például épp nem tellett, hát böcsülettel meghívatta magát. Mert az „irodalmi élet” forгатaga, mondhatni: szellemek pengeváltása volt az ajzószere, akár hajba-kapások, vagy bokán-rúgások árán is... mert voltak ám ilyenek(!). Emlékszem, 1985-ben, frissen megjelent kötetével, az *Ég veled, pokol leányával* nyitott be az Utunk szerkesztőségébe. Nem lehettem rózsás hangulatomban, inkább a „poklok mélyén” érezhettem magam (családi tragédiánkat regényem letiltása tetőzte), amikor asztalomhoz ült. „Ma én leszek a Jani, van pénzem, gyere!” Nem mentem. Hetek múltán tudtam meg, hogy a hencső-példány örömnépén öltre ment valakikkel, akik néhány író-társa böcsületét – enyhén szólva – sárral igyekeztek befröcskölni.

Kökeménynek tudta magát, ezt fennhangon terjesztette is. Ennek hangoztatása azonban egy idő után mint-ha másodlagos szerepet kapott volna. A versvilág mélyebb rétegeibe, majdhogynem filozófiai fejtegetésekbe kezdett alámerülni. Egy korábbi verse (*Komoly lettem*) e jőzsefattilás fordulatról szól:

*Komoly lettem, és imé, menten
engedelmessé nőtt a lelkem:*

*mint akit magához mértek,
felejték hétféjű meséket.
Juj, milljom paszulyvirág van
az egy babszemből lett világban!*

Nyugalanságának örök forrása önála is az elégedetlenség – szűkebb környezetével, benne önmagával, de legfőképp a kártékony és hazug hatalommal. Amikor

rádöbben arra, hogy sorozatos kérdéseit, kételyeit hiába fogalmazza versbe, prózába, csak nő, terebélyesedik és meddővé válik az a nyugtalanság, ami annak előtte ösztökélő energiája volt: döntő lépésre szánja el magát.

1988-ban telepedett át, családotul, Magyarországra. Amikor a második választások után a Blaha Lujza téri sajtóházban összefutottunk (ideig-óráig hírlapírásból

tartotta fenn családját), magából kikelten szapult a egykori nemzedéktársainkat, akikből politikusokat faragtak az otthoni idők... Érveim nem győzték meg, irodalomról pedig nem volt hajlandó beszélni. „Én már mindent megírtam” – volt a válasz. Akkor arra gondoltam, Dezsőt nem az élet, hanem a beszűkült, komor, már-már önmagába fordult anyaországban tapasztalt lélektelenség kezdi legyúrni... Nem tévedhettem sokat. Néhány év múlva, 1999. március 7-én temettük.

Túlzás nélkül állíthatjuk: rendkívül érdekes egyénisége volt az Erdély részi magyar irodalmi (köz)életnek és versírásnak, aki, ha a sejtburjánzás nem ragadja el közülünk, versnyelvezetünk megújításáért, európai rangjáért bizony sokat tehetett volna.

Mondják, egy-egy író, költő mellőzésével-mellőztetésével lényegében magának az Írásnak a lelkén esik sérelem, amit a jótékony irodalomtörténetnek illene jóvátennie.

Kétlem, hogy az óriás batyuvá duzzadt teendőket sorvadó lehetőségű irodalomtörténeiszéinknek módjukban lesz ledolgozniuk a közeljövőben. Pedig, láttuk, volna mit!

Ha élne, idén, március 11-én köszönthettük volna 55. születési fordulóján. Koccintsuk fel „in contumaciam”, ahogy mondaná, hozzá illőn, hátha az árnyékvilág – számára valószínű árnyék-mentes – „pihenő óráiban” épp erre vár. Hogyan is írta *A hatodik napban?*

*Esteledik, köribém gyűlnek
más aranyszájú istenek.
A földnek minden fivén fekszem:
átkozodom és pihenek.*

